

SULTAN VELED DİVANI'NDA ŞEYH SELÂHADDİN-İ ZERKÛB'A YÖNELİK METHİYELER*

Ahmet ÖZMEN**

Öz

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin büyük oğlu Bahâeddîn Muhammed Sultan Veled, teşkilatçı karakteriyle babasının adına nispet edilen Mevlevîlik tarikatını Mevlânâ'nın ardından sistemli hale getirmiştir. Küçük yaşta annesini kaybeden Sultan Veled'in hayatının her merhalesinde babasının tesiri olmuştur. Oğlunun eğitimiyle bizatihî ilgilenen Mevlânâ, kendi halife ve hemdemlerine tâbi olmasını ona tavsiye etmiştir. Babasının bu isteğini kabul eden Sultan Veled, başta Mevlânâ'nın dostu Şems-i Tebrîzî olmak üzere halifeleri Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûb ve Çelebî Hüsâmeddîn'e intisap etmiştir. Mevlânâ'nın vefatının ardından Çelebî Hüsâmeddîn'in halifeliğini sürdürmesini sağlamış, akabinde tarikatın başına geçip şeyhlik postuna oturmuştur. Mevlevîliğin lideri olduktan sonra Sultan Veled, tarikat işlerini belirli bir düzene sokmuş ve tarikatın geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Tarikatta babasını takip eden Sultan Veled, eser inşa etme hususunda da Mevlânâ'nın yolunu izlemiştir. İbtidânâme, Rebâbnâme ve İntihânâme adında birbirinin devamı niteliğinde üç mesnevî nazmeden ve bir mensur Maârif'i bulunan Sultan Veled, Dîvân-ı Sultan Veled adında bir de divan tertip etmiştir. Divanında gazel, kaside, kıta, musammat, terci-i bend, terki-i bend ve rubai formunda manzumeler söyleyen Sultan Veled, dinî ve tasavvufî muhtevalı şiirler kaleme almıştır. Bununla birlikte Sultan Veled'in bu eserinde methiye ve mersiye olarak nazmettiği manzumeler de bulunmaktadır. Bu manzumelerde Türkiye Selçukluları döneminin sultan ve devlet adamları, ahîleri, Mevlânâ ve halifeleri, bazı Anadolu şehirleri ve bu şehirlerin ileri gelenlerine şiirler söylemiştir. Bu manzumelerde memduhlarından sitayişle bahsetmiş, bazılarının ölümü üzerine üzüntüsünü dile getirmiş, devlet adamlarından tarikat adına talepte bulunmuş ve bir kısmını Konya'ya davet etmiş ya da bazılarının Konya'ya teşriflerinden duyduğu mutluluğu dile getirmiştir. Bu çalışmada Sultan Veled'in divanında Mevlevîliğin ilk halifesi aynı zamanda kayınpederi olan ve aralarında şeyh mürit ilişkisi de bulunan Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûb'a söylediği şiirler değerlendirilecektir. Sultan Veled, bu şiirlerinde Şeyh Selâhaddîn'i övmüş ve ona olan muhabbetinden bahsetmiştir. Şeyh'in vefatından sonra nazmettiği bir mersiyede ise Şeyh Selâhaddîn'in bu dünyadan ayrılışından duyduğu üzüntüyü anlatmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sultan Veled, Sultan Veled Divanı, Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûb, Mevlânâ, Mevlevîlik

EULOGIES FOR SHEIKH SALAH AL-DIN ZARKUB AT SULTAN VALAD'S DIWAN

Abstract

Baha al-Din Muhammad Sultan Valad, the eldest son of Mawlana Jalaluddin Rumi, with his organizational character systematized the Mawlawi order, which was attributed to his father's name, after Mawlana. Sultan Valad, who lost his mother at a young age, was influenced by his father at every stage of his life. Mawlana, who was personally interested in the education of his son, recommended Sultan Valad to be subordinate to his caliph and followers. Upon accepting his father's request, Sultan Valad joined his father's caliphs, Sheikh Salah al-Din Zarkub and Chalabi Husam al-Din, especially Mawlana's friend Shams-i Tabrizi. After Mawlana's death, Sultan Valad

* Bu makale, Ahmet Özmen tarafından hazırlanan "Sultan Veled Divanı'nın Tahlili" adlı doktora tezinden oluşturulmuştur.

** Arş. Gör. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Farsça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, ahmetozmen_25@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2443-9144.

enabled Chalabi Husam al-Din to continue his caliphate, and then he became the head of the sect and sat on the post of sheikh. After he became the leader of the Mawlawi order, Sultan Valad arranged the affairs of the sect in a certain order and enabled the sect to reach large masses. Sultan Valad, who followed his father in the works of the sect, also followed the path of Mawlana in writing works. Sultan Valad, who has three mathnawi poems called *Ibtidanama*, *Rababnama* and *Intihanama* which are the continuation of each other, and a prose *Maarif*, also arranged a diwan called *Diwan-i Sultan Valad*. Sultan Valad, who composed in his diwan in the form of ghazal, eulogy, stanza, *musammat*, *terci-i bend*, *terkib-i bend* and *rubai*, wrote poems with religious and mystical content. In addition to this, there are also poems in this work of Sultan Valad that he wrote as eulogy and elegy. In these poems, he composed poems to sultans and statesmen, *ahi* orders, Mawlana and his caliphs, some Anatolian cities and notables of the Turkish Seljuk period. In these poems, he eulogized these high-ranking people, expressed his sadness over the death of some of them, made requests from the statesmen on behalf of the sect and invited some of them to Konya or expressed his happiness at the presence of some of them in Konya. In this study, the poems that Sultan Valad said to Sheikh Salah al-Din Zarkub, who was the first caliph of the Mawlawi order and also his father-in-law, and between whom there was a sheikh-follower relationship, will be evaluated. Sultan Valad praised Sheikh Salah al-Din in these poems and talked about his affection for him. In an elegy that he wrote after the death of the Sheikh, Sultan Valad expressed the sadness he felt at the departure of Sheikh Salah al-Din from this world.

Keywords: *Sultan Valad, Sultan Valad's Diwan, Sheikh Salah al-Din Zarkûb, Mawlana, Mawlawi Order*

Giriş

Mevlevîlik tarikatını sistemleştiren kişi olarak bilinen Bahâeddîn Muhammed Sultan Veled (ö. 712/1312), 25 Rebûlâhîr 623/24 Nisan 1226 tarihinde Larende'de (Karaman) dünyaya gelmiştir. Sultan Veled, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö. 672/1273) büyük oğludur ve onun en yakınındaki kişidir. Babasının her hususta takipçisi olan Sultan Veled, Mevlânâ'nın halife ve hemdemlerine intisap etmiş ve onlara saygıda kusur etmemiştir. Onun manevî gelişiminde babasıyla birlikte Mevlâna'nın halifelerinin katkısı yadsınmaz. Sultan Veled, Mevlânâ Celâleddîn'in vefatından ve Çelebî Hüsameddin'in 10 yıl kadar süren hilâfetinden sonra tarikatın başına geçmiş ve Mevlevîliği geniş kitlelere ulaştırmaya gayret etmiştir. Bu maksatla bir taraftan Mevlânâ'nın eserlerinin redaksiyonu ve çoğaltılmasıyla ilgilenmiş, diğer taraftan da medresede ders vererek, vaaz ederek ve sema ayinleri organize ederek babasının dergahtaki misyonunu devam ettirmiştir. 10 Recep 712/11 Kasım 1312'de vefat edene kadar Mevlevîliğin bir nizam içerisinde faaliyet göstermesine gayret etmiştir. Asırlarca tarikatın tahribata uğramadan günümüze kadar varlığını korumasında, Mevlânâ'nın ardında teşkilatçı karakterde, tarikatın içinde doğup büyüyen ve tarikat işlerini içselleştiren bir evlat bırakması etkili olmuştur. Sultan Veled, evlilik çağına geldiğinde Mevlânâ'nın isteği üzerine babasının halifelerinden Şeyh Selâhaddîn'in (ö.657/1258) kızı Fatma Hatun ile evlenmiştir. Mevlânâ'nın Şeyh Selâhaddîn'i çok sevdiği ve onunla akraba olmak istediği için bu izdivacın gerçekleşmesini istediği rivayet edilmiştir¹. Keza Mevlâna aynı zamanda müridi de olan gelini Fatma Hatun'a çok muhabbet beslemiştir. Sultan Veled'e Fatma Hatunla iyi geçinmesini tavsiye eden bir mektup inşa etmiştir.² Aynı şekilde gelinine de oğlunun kendisini üzmesi halinde haber vermesini bildiren bir mektup yazmıştır.³ Bu mektuplar, Mevlânâ'nın gelinine olan sevgisini açıkça göstermektedir. Şüphesiz Mevlânâ'nın gelinine bu kadar ihtimam göstermesinde onun Şeyh Selâhaddîn'in kızı olmasının tesiri yüksektir. Bu evlilikten Celâleddîn Emîr Ârif Çelebî adında bir oğlu (ö.719/1320) ve Mutahhare Hatun ve Şeref Hatun isminde iki kızı dünyaya gelmiştir. Sultan Veled'in vefatından sonra Ulu Ârif Çelebî olarak tanınan oğlu tarikatın başına geçmiştir.⁴

¹ Şemseddîn Ahmed Eflakî, *Menâkibu'l-ârifîn I-II*, nşr. Tahsin Yazıcı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1976, 1980; C. 2, s. 719; Şemseddîn Ahmed Eflakî, *Ariflerin Menkıbeleri*, trc. Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 540; Ferîdûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafindakiler Risâle*, trc. Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1977, s. 136.

² Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, tashîh: Tevfik Subhânî, Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî, Tahran, 1371hş., s. 68-70; Aynı müel., *Mektuplar*, trc. Abdülbâki Gölpınarlı, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1963, s. 13-15.

³ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, nşr. Tevfik Subhânî, s. 132-133; Aynı müel., *Mektuplar*, trc. Abdülbaki Gölpınarlı, s. 85-86.

⁴ Sultan Veled'in hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şemseddîn Ahmed Eflakî, *Menâkibu'l-ârifîn I-II*, nşr. Tahsin Yazıcı; Aynı müel., *Ariflerin Menkıbeleri*, trc. Tahsin Yazıcı; Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, Farsça Metni Hazırlayan: Kilisli Muallim Rifat, Takrîz: Veled Çelebi (İzbudak), Uzluk Basımevi, Ankara, 1941, inceleme, s. 1-92; Veyis Değirmençay, "Sultan Veled'in Edebî Kişiliği ve Eserleri (I)", *Mevlânâ Araştırmaları-1-*, Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 69-83; Aynı müel., "Sultan Veled'in Hayatı, Düşüncesi ve Görüşleri (II)", *Mevlânâ Araştırmaları-1-*, Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 84-95; Aynı müel., "Sultan Veled", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.XXXVII, İstanbul, 2009, s. 521-522; Tahsin Yazıcı, "Sultan Veled", *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul, 1979, s. 28-32; Ahmet Özmen, *Sultan Veled: Hayatı ve Eserleri*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012; Aynı müel., *Sultan Veled Divanı'nın Tahlili*, Kırıkkale Üniversitesi-Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Sultan Veled, Türkiye Selçukluları döneminin velud müelliflerindedir. O, daha çok manzum eserler kaleme almıştır. *Dîvân-ı Sultan Veled* ve art arda nazmettiği *İbtidânâme*, *Rebâbnâme* ve *İntihânâme* mesnevîsi onun manzum eserleridir. Tek mensur eseri, sohbetlerinden oluşan *Maârif*'tir. Eserleri genel olarak dinî ve tasavvufî içeriklidir. Sultan Veled, başta divanı ve *İbtidânâme* mesnevîsi olmak üzere eserlerinde Mevlânâ ve Mevlevî büyüklerinden bahsetmiş, onları övüp haklarında bilgiler vermiştir. Bu cümleden olarak bu çalışmada hem Mevlânâ'nın halifesi hem de Sultan Veled ile aralarında kayımpeder ve mürit ilişkisi olan Şeyh Selâhaddîn'le ilgili *Sultan Veled Divanı*'nda yer alan manzumeler üzerinde durulacaktır. Bu şiirlerde Sultan Veled, bazen Şeyh Selâhaddîn'i övmüş bazen de onun vefatından duyduğu teessürü dile getirmiştir.

Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûb

Tam adı, Selâhaddîn-i Zerkûb Ferîdun el-Konevî'dir (ö. 657/1258). Balıkcı bir ailenin evladı olarak 582/1186'da Beyşehir civarındaki Kâmile köyünde dünyaya gelmiştir. Konya'da kuyumculuk sanatını öğrenmiş ve kırklı yaşlarda kuyumcuların şeyhi olmuştur. 630/1232'de Mevlânâ'nın şeyhi Seyyid Burhâneddîn'e (ö. 639/1241) bağlanmış ve Seyyid'in vefatından sonra Mevlânâ'ya intisap etmiştir. Şems-i Tebrîzî'nin 645/1247 yılında ortadan kaybolmasından yedi yıl sonra Mevlânâ, Şeyh Selâhaddîn'i halife ilan etmiş ve müritlerinden de ona uymalarını istemiştir. Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûb, 1 Muharrem 657/29 Aralık 1258 tarihinde ebedî âleme irtihal etmiştir. Naaşı Sultanu'l-ulemâ Bahâeddîn Veled'in (ö.638/1231) sol tarafına defnedilmiştir.⁵

Sultan Veled, Mevlevîlik hakkında birçok malumat verdiği *İbtidânâme* adlı mesnevîsinde Şeyh Selâhaddîn'le ilgili birtakım hususlara değinmiştir. Bu eserinde ilk olarak yedi kat yerde ve gökte ulu bir kişi ve güneşin bile kendisini kıskandığı zamanın kutbu şeklinde övdüğü Şeyh Selâhaddîn'in Mevlânâ tarafından halife tayin edilmesini anlatmıştır. Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî'nin ikinci kez ortadan kaybolmasından sonraki yedi yılı Şems'in hasretiyle geçirmiştir ve bu süreçte Sultan Veled, babasına hemdem ve yoldaş olmuştur.⁶ Sultan Veled'in *İbtidânâme*'de aktardıklarına göre Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî'nin Şeyh Selâhaddîn'de temayüz ettiğini düşünerek Şeyh'i kendi makamına uygun görmüş ve onu halife ilan etmiştir. Müritlerine de bu makamda artık kendisinin yerine Şeyh'in olacağını söylemiş ve onlardan Şeyh Selâhaddîn'e uymalarını istemiştir. Şeyh'in hak sırlarını bilen ve kendisine uyulacak zat olduğunu ve Şems'e benzediğini ifade ederek oğlundan da onun halifelğine tâbi olmasını istemiştir. Sultan Veled, babasının bu talebini can u gönülden kabul ettiğini ve Şeyh'in gerçekten hizmetkârı olduğunu eserinde dile getirmiştir.⁷

⁵ Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûb'un hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şefik Can, *Mevlânâ Hayatı, Şahsiyeti ve Fikirleri*, 7. Bs., Ötüken Neşriyat, Ankara, İstanbul, 2009, s. 61-70; Semih Ceyhan, "Selâhaddîn-i Zerkûb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 340-341; Sultan Veled, *Velednâme Mesnevî-i Veledî*, nşr. Celâl Humâî, Kitâbfurûşî-i Çâphâne-i İkbâl, Tahran, 1316 hş., mukaddime, s. 58-61, Celâleddîn-i Humâî, "Velednâme'ye Göre Mevlânâ'nın Ailesinin ve Dostlarının Hayat Hikâyeleri", trc. Adnan Karaismailoğlu, *Mevlânâ Araştırmaları-1*, Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 23-25.

⁶ Veyis Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum, 1996, 1. Bölüm, s. 21-22.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sultan Veled, *Velednâme Mesnevî-i Veledî*, nşr. C. Humâî, s. 63-66; Sultan Veled, *İbtidânâme*, nşr. Muhammed Alî Muvahhid-Alî Rızâ Haydarî, Şirket-i Sihâmî-i İntişârât-i Hârezmî, Tahran, 1389hş., s. 74-76; Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, trc. Abdülbaki Gölpınarlı, Konya, 2001, s. 63-66.

Sultan Veled'in Şeyh Selâhaddîn hakkında aktardığı bir başka mevzu ise, *İbtidânâme*'nin muhtelif yerlerinde anlattığı kendisi ile Şeyh arasında geçen bir konuşmadan ibarettir. Bu konuşma özetle şu şekildedir: Şeyh Selâhaddîn, Sultan Veled'ten kendisinden başkasını şeyh kabul etmemesini ve kendisine tam anlamıyla mürit olmasını istemiştir. Sultan Veled ise Şeyh'e cevaben onun Hakk'ın gizli velilerinden olduğunu, eşi ve benzerinin olmadığını, bunu sadece bilgili kişilerin anlayabileceğini, kapısından kovsa dahi Şeyh Selâhaddîn'den vazgeçmeyeceğini söylemiştir. Ancak Sultan Veled sözlerinin devamında Şeyh'e nasihat niteliğinde konuşma yapmıştır. Bunun üzerine Şeyh, tekrar Sultan Veled'ten kendisine koşulsuz bağlanmasını ve benliğinden arınarak ortadan ikiliği kaldırmasını istemiştir. Neticede Sultan Veled, Hak erlerinin Hakk'ın aleti olduğuna ve bundan dolayı onların her yaptığının Hak'tan geldiğine inanmaktadır. Bu itikatla Şeyh'in huzurunda susmak gerektiğini düşünmektedir. Böylece Şeyh'e karşı söz söylemekten imtina etmiş ve sükût içerisinde coşkuyla şeyhine can u gönülden tâbi olmuştur.⁸

Sultan Veled'in Şeyh'le arasında geçen bu konuşmasını değerlendiren Veyis Değirmençay'a göre Sultan Veled, Şeyh Selâhaddîn'in ümmî birisi olmasından dolayı onu akli ve nakli ilimlerde yeterli görmemiş ve Şeyh'in olduğu meclislerde söze girip müritlere nasihatte bulunmuştur.⁹ Celâl-i Humâî'ye göre ise, Sultan Veled ümmî birisi olan Şeyh'ten müspet ilimlerde kendini üstün görmüştür ancak böyle bir hodbîn tavrı marifet elde edemeyeceği ve manen çöküş yaşayacağı için bu tavrında ısrarlı olmamıştır. Şeyh'in hilafetine koşulsuz tâbi olmuş ve onun sadık müritleri arasında yer almıştır.¹⁰ Sultan Veled ve Şeyh Selâhaddîn arasında geçen bu münakaşayı değerlendiren Helmuth Ritter, Sultan Veled'in babasına daima koşulsuz itaat ettiği ve Şeyh'e tâbi olma hususunda aynı şekilde davrandığı ancak tevazu sınırlarını aşmadan Şeyh hakkındaki görüşlerini dile getirmekten sakınmadığı görüşündedir.¹¹

Sultan Veled'in mesnevîsinde anlattıklarına göre, Mevlânâ'nın müritleri arasında Şems-i Tebrîzî'de olduğu gibi Şeyh Selâhaddîn'e karşı da haset fitnesi ortaya çıkmıştır. Bu hasetçi müritler Şeyh Selâhaddîn'in ümmî olmasını öne sürerek şayia yayıp hoşnutsuzluklarını belirtmişlerdir. Bu fitne, hasetçilerin Şeyh'e tuzak kurup onu öldürmek isteyecekleri raddeye ulaşmıştır. Ancak sadık bir müridin haber vermesi üzerine bu fitneciler emellerine ulaşamamıştır ve Mevlânâ'nın kendilerinden el ayak çekmesinden endişe ettiklerinden dolayı hem Mevlânâ'dan hem de Şeyh'ten özür dilemişlerdir.¹² Ritter'e göre, bu olayda ikinci bir Şems vakasının cereyan etmemesinde Sultan Veled'in önemli bir rolü vardır. Sultan Veled'in Şeyh'e olan sadakati ve Şeyh Selâhaddîn'in mütevazı ve dostane bir şahıs olması hasetçilerin başarılı olmasını engellemiştir.¹³

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sultan Veled, *Velednâme*, nşr. C. Humâî, s. 97-108; Aynı müel., *İbtidânâme*, nşr. M. A. Muvahhid-A. R. Haydarî, s. 104-115; Aynı müel., *İbtidâ-nâme*, trc. A. Gölpinarlı, s. 98-109.

⁹ Veyis Değirmençay, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, 1. Bölüm, s. 22.

¹⁰ Sultan Veled, *Velednâme*, nşr. C. Humâî, mukaddime, s. 9.

¹¹ Helmuth Ritter, "Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Çevresi", *Mevlâna Araştırmaları-1*, trc. Rüstem Orhan, Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 36.

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Sultan Veled, *Velednâme*, nşr. C. Humâî, s. 70-87; Aynı müel., *İbtidânâme*, nşr. M. A. Muvahhid-A. R. Haydarî, s. 80-95; Aynı müel., *İbtidâ-nâme*, trc. A. Gölpinarlı, s. 70-87.

¹³ Helmuth Ritter, "Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Çevresi", trc. Rüstem Orhan, s. 36.

Yukarıda Sultan Veled'in anlattıklarından anlaşıldığı üzere, Şems-i Tebrîzî'nin ardından uzun bir bekleyişten sonra Mevlânâ, Şeyh Selâhaddîn'i halife tayin etmiştir. Sultan Veled de babasına uyararak aynı zamanda kayınpederi de olan Şeyh'in hilafetine tâbi olmuştur. Sultan Veled'in Şeyh ile arasındaki akrabalık bağı aynı zamanda şeyh-mürît ilişkisine dönüşmüştür. Şeyh Selâhaddîn'in hilafet makamında oturması on yıl sürmüştür ve 1 Muharrem 657/29 Aralık 1258 tarihinde Şeyh'in vefatıyla son bulmuştur. Sultan Veled de bu müddet zarfında Şeyh Selâhaddîn ile şeyh-mürît ilişkisine riayet etmiş, ondan sır ve marifet kesb etmiştir. Bu şeyh-mürît ilişkisi, Sultan Veled'in tasavvufi gelişiminde kuşkusuz önemli mihenk taşlarından birisi olmuştur. Aynı zamanda ümmî birisine koşulsuz itaat etmesi onun mütevazi kişiliğinin açık bir göstergesidir.

Sultan Veled Divanı'nda Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûb'a Övgüler

Sultan Veled, divanında çok sayıda manzumede birçok şahsı övmüştür. Memduhları arasında Türkiye Selçukluları dönemi sultan ve devlet adamları, Sultan Veled'in muasırı ahîler, Mevlâna ve halifeleri, ünlü mutasavvıflar ve şairler ve bazı Anadolu şehirleri ve bu şehirlerin eşrafı bulunmaktadır. Bu cümleden olarak bu çalışmada Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûb hakkında söylediği şiirler manzume numaraları verilerek ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Sultan Veled, divanındaki manzumelerinde bazen Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûb'tan övgüyle bahsetmiş bazen de vefatından dolayı duyduğu üzüntüyü dizelere dökmüştür. Eserinde Selâhaddîn-i Zerkûb'un adını, *Selâh-i Dîn*, *Selâhaddîn-i Hakk*, *Selâh-i Hakk u Dîn*, *Şâh Selâhu'l-hakk u Dîn* ve *Selâhu'l-hak* terkibleri içerisinde zikretmiştir. Sultan Veled'in Şeyh'in adını andığı manzume numaraları divanın Asgar Rabbânî tarafından yapılan neşrine göre şu şekildedir: 20 no.lu kaside; 6 no.lu terci-i bend; 20, 144, 282, 363, 521, 676, 690, 743, 793 ve 801 no.lu gazeller.

Sultan Veled Divanı'nda 20 numaralı kaside, Şeyh Selâhaddîn'in vefatı üzerine mersiye olarak söylenmiştir. Sultan Veled, bu manzumede Şeyh'in adını *Selâh-i Dîn* şeklinde zikretmiştir. Kasidenin girişinde “*âlemin canı gitti*” diyerek Şeyh'in vefatından duyduğu üzüntüyü dile getirmiş ve sözlerinin devamında onu övmüştür. Sultan Veled'e göre o, âlem salıklarının gönül nuru ve âşıkların yöneldiği gönül Kâbe'sidir. Salikleri yetiştirendir. Onları koruyan gökyüzündeki kanatlı melekler gibidir. Baharın dünyaya can bahşetmesi gibi o da ruhlara ve gönüllere hayat bahşetmiş ve gönülleri şenlendirmiştir. O, dünyada uçsuz bucaksız bir devlettir.

نور دل ره روان عالم	فریاد که رفت جان عالم
و آن دولت بی‌کران عالم	آن قبله جان‌های عشاق
و آن شهپر آسمان عالم	و آن مهدی سالکان علوی
و آن رونق بوستان عالم ¹⁴	و آن فصل بهار جان و دل‌ها

Oy! Oy! Gitti âlemin canı, âlem salıklarının gönül nuru,

¹⁴ Sultan Veled, *Divân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 450-451; Aynı müel., *Divân-ı Sultan Veled/Piser-i Mevlânâ Celâleddîn-i Belhî-i Rûmî-i Sâhib-i Mesnevî Şâmil-i Gazeliyyât, Kasâid, Kit'ât, Terkîbât, Eş'âr-i Türkî, Eş'âr-i Arabî, Musammât, Rubâiyyât*, nşr. A. Rabbânî, Tahran, 1338hş./1959m., s. 482.

O âşıkların canlarının kiblesi, o âlemin sınırsız devleti,

O ulvî salıkların beşiği, o gökyüzündeki büyük kanat,

O canların ve gönüllerin baharı, o dünya bahçesinin güzelliği.¹⁵

Sultan Veled kasidesinde Şeyh Selâhaddîn'i methederken sık sık teşbih sanatına başvurmuştur. Mısralarında Şeyh'i benzersiz ve sonsuz hazineye, cevhere, halis altına ve madene benzetmiştir. Sultan Veled, değerli madenlere teşbih ettiği memdühunun kıymetinin bilinmesini tavsiye etmiştir. Çünkü o dünyadaki madenler gibi gizlenmiştir ve artık dünyada değildir. Bu ifadesiyle, madenin toprak altında saklı olması yönünden Şeyh'i madene teşbih etmiştir. Böylece Şeyh'in vefatını, maden gibi yerin altında saklanmış bir şekilde dünyadan gizlenmiş olarak tasavvur etmiştir.

و آن گنج عظیم لا یزالی و آن گوهر جاودان عالم
قدر زر خالصش بدانید در پرده چو رفت کان عالم¹⁶

O sonsuz büyük hazine, o âlemin ölümsüz cevheri.

Halis altınının değerini bilin; çünkü dünya madeni gizlendi.¹⁷

Sultan Veled, manevî kişiliğini ön plana çıkarmak ve yüceltmek için Şeyh'i bir sultan olarak vafsetmiştir. Dünya, o sultanın hükmü altındadır. O, âlemi kötülüklerden ve belalardan muhafaza etmektedir. Sultan Veled'in bu sözlerinin ardında Hak erlerinin Hakk'ın tecellisi olduğu ve onların hatırına Hakk'ın âlemi muhafaza ettiği düşüncesi yatmaktadır.

که تواند بعد ازین کشیدن جز آن سلطان کمان عالم
او بود به حکم و پادشاهی از خوف و بلا امان عالم¹⁸

Bundan sonra o sultandan başka kim çekebilir dünya yayını?

O idi hükmü ve saltanatıyla dünyayı korkudan ve beladan kurtaran.¹⁹

Sultan Veled'e göre, Şeyh'in vefatından dolayı bütün âlem yas tutmaktadır. Yer ve gök, dağ, deniz ve ova âlemin dört bir yanından bütün cematat Şeyh'in ardından ağlayıp feryat etmektedir. Bunu anlamak için âlemin dilini anlayabilecek kulak gereklidir. Yani gönül ehli ve sırlara vakıf insanlar ancak bu feryadı duyup işitebilmektedir.

گر گوش گشاده‌ای شنو فاش از چرخ و زمین فغان عالم
می‌نالد کوه و بحر و صحرا بنگر تو بدان زبان عالم²⁰

Eğer kulağın açıksa, açıkça dinle gökte ve yerde, âlemdeki feryadı.

¹⁵ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, Demavend Yayınları, İstanbul, 2016, s. 546.

¹⁶ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 451; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 482.

¹⁷ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 546.

¹⁸ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 451; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 482.

¹⁹ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 546.

²⁰ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 451; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 482-483.

*Dağ, deniz ve ova inliyor; sen bak o âlemin diline.*²¹

Sultan Veled, kasidesinin sonlarında Şeyh Selâhaddîn'in vefatından dolayı üzüntüsünü dile getirmiştir. O ay yüzlü ve gönüllerin kendisine yöneldiği *Selâh-i Dîn/Dinin Selâh*'ı bu âlemden göçüp gitmiştir. Artık ondan geride bir iz kalmamıştır. Sultan Veled bu durumdan bızardır. Şeyh'e övgü dolu sözlerle hitap eden Sultan Veled, o olmadan kimsesiz kaldığını ifade etmek için taze ve kuru ekmek gibi dünyevî unsurlarla nasıl yaşayacağını bilemediğini belirtmiştir. Zira hayvanlar da bu dünyevî ihtiyaçlarla günlerini geçirebilmektedir. Ona manevî önderi gereklidir.

کن رحمت بر روان عالم	چون رفت صلاح دین ز دنیا
بیزارم ازین مکان عالم	او رفت به لا مکان و بی‌او
مه صورت و مه نشان عالم	آن روح چو رفت و بی‌نشان شد
ای کعبه انس و جان عالم	ای واحد بی‌شریک و همتا
با ترّه و خشگ نان عالم ²²	کی بی‌تو ولد ز ید چو حیوان

Dinin Selâh'ı (Selâhaddîn) dünyadan gitti; âlemin ruhuna rahmet et.

O, ebedî âleme gitti; (ben), onsuz bızarım (bu) âlemde, bu yerde.

O ruh, âlemin ay yüzlü, ay nişanlı (zatı) gitti, bir izi kalmadı.

Ey ortağı ve benzeri olmayan, bir ve tek! Ey insanların Kâbe'si ve âlemin canı!

*Sensiz Veled, bu âlemin taze ve kuru ekmeğiyle nasıl yaşar hayvan gibi?*²³

Bu kasidenin makta beytinde Sultan Veled'in Şeyh Selâhaddîn'in vefatından sonra dünyada nasıl yaşayacağını bilemediğini ifade etmesi, Şeyh'in manevî şahsiyetini ön plana çıkarmıştır. Ancak Şeyh'le Sultan Veled arasındaki akrabalık ilişkisinin de onu, bu düşüncelere sevk etmiş olması muhtemeldir.

Sultan Veled, 521 numaralı gazelinde iki beyitte Şeyh Selâhaddîn'den bahsetmiş ve adını *Selâhu'l-hakk u Dîn* şeklinde kaydetmiştir. Sultan Veled, muhtemelen bu manzumeyi Şeyh Selâhaddîn'in vefatının ardından söylemiştir. Zira o, beden hanesinden kurtulmuş ve Hakk'ın yakîn şarabıyla mest olarak ebedî âleme göç etmiştir. Sultan Veled, bu manzumede koku metaforunu kullanmış ve Hz. Muhammed'in Üveys'in kokusunu aldığını ve onu aradığını anımsatmıştır. Bu koku imgesiyle Şeyh'in artık dünyada olmadığını ve bundan sonra onun görülemeyeceğini kastetmiştir. Bu ifadesiyle Şeyh'in vefat ettiğini bildirmiş olmalıdır.

رفت دران دار بقا جست ازین خانه تن	مست شد از خمر یقین شاه صلاح الحق و دین
می‌کش و می‌جوی به جان از سوی صحرای یمن ²⁴	همچو محمّد ز صبا بوی اویس بینا

²¹ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 546.

²² Sultan Veled, *Divân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 451; Aynı müel., *Divân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 483.

²³ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 546-547.

²⁴ Sultan Veled, *Divân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 41; Aynı müel., *Divân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 286.

Hakk'ın ve dinin Selah'ı (Selâhaddîn) yakîn şarabıyla mest oldu; o ölümsüzlük yurduna gitti; bu beden hanesinden kurtuldu.

*Muhammed gibi sabah rüzgârından basiretli Üveys'in kokusunu al ve (onu) canla başla Yemen çölü tarafında ara.*²⁵

Sultan Veled, 6 nolu terci-i bentte din büyükleri ve Hak âşıklarından bahsederken Mevlevîliğin yedi kutbunun isimlerini sırasıyla zikretmiştir. Bu manzumede *Selâh-i Hakk u Dîn*'in (Selâhaddîn) Şems'in ardından geldiğini ifade etmiş ve Allah'ın lütfunun onunla ortaya çıktığından söz etmiştir. Sultan Veled'in bu manzumedeki ifadeleri, Mevlânâ'nın halifelerinin ve dostlarının sıralamasını birinci kaynaktan göstermesi açısından önemi hâizdir.

در پی صلاح حق و دین آمد که از وی شد مبین
لطف جمال کبریا ای عاشقان ای عاشقان²⁶

*Peşinden Hakk'ın ve dinin Selah'ı (Selâhaddîn) geldi; yüce Tanrı'nın güzellik lütfu onunla ortaya çıktı ey âşıklar, ey âşıklar!*²⁷

Sultan Veled Divanı'nda Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûb'a övgüler genellikle gazel kalıbında söylenmiştir. Divandaki 144 numaralı gazelde Sultan Veled, *Selâhaddîn-i Hakk* terkihiyle Şeyh'in adını anmış ve onu methetmiştir. Sultan Veled'e göre kalp gözü açık olan kişi, Şeyh'in manevî hallerden istifade edebilmiştir. Özünde cevher olan Şeyh'le birlikte yüce makamlara erişebilmiştir. Özünde cevher olmayan ise, kuruntu zindanında Şeyh'e karşı şüphe biriktirmiştir.

اگر جوهر بود در عین جانت
رساند آن ترا بر آسمانت
و گر در تو نباشد جوهر جان
یقین مانی به زندان گمانت²⁸

Eğer senin kalp gözünde cevher varsa, o seni kendi gökyüzüne götürür.

*Eğer sende can cevheri yoksa, kesin kuruntu zindanında kalırsın.*²⁹

Sultan Veled, gazelin devamında insanları doğruluğa ve kalbi Allah aşkıyla doldurmaya davet etmiştir. Böyle davrananlar cennete vasıl olacaktır. Bu gazelinde iki kere mahlasını kullanan şair, tecrit sanatıyla kendini soyutlamış ve şahsına hitap etmiştir. Kendisine hitaben söylediği sözlerinden Şeyh Selâhaddîn'in Sultan Veled'i çok sevdiği anlaşılmaktadır. Şair bu sevginin boyutunu göstermek için kimsenin kendisine böyle bir muhabbet beslemediğini ifade etmiştir.

ولد بنگر صلاح الدین حق را
که چون از مهر می جوید دوانت
کسی با تو قدم ننهاده در عشق
کشید او اندرین دوران کمانت³⁰

²⁵ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 329.

²⁶ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 267; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 523.

²⁷ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 582.

²⁸ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 493; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 81.

²⁹ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 96.

³⁰ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 493; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 81.

Veled! Hakk'ın Selâhaddîn'ine bak; çünkü (o) sevgisinden dolayı koşa koşa seni arıyor.

Aşkta kimse seninle yol alamadı; o, bu zamanda yayını çekti sana, (ok attı sana).³¹

Sultan Veled, Şeyh Selâhaddîn ile arasındaki sevgiyi vurguladıktan sonra gazelinde Şeyh'i övmekle meşgul olmuştur. Sultan Veled'e göre Şeyh Selâhaddîn, iki âlemde de gizli velilerdendir. Onun hallerini anlatmaya kelimeler kifâyetsiz kalmaktadır. Onda İsm-i A'zam tecelli etmiştir. Kendisinden Hakk'ın kokusu gelmektedir. Sultan Veled, Şeyh Selâhaddîn'in sahip olduğu sırlara ve marifete vakıf olduğunu ve bundan dolayı her ikisinin birbirinin sureti olduğunu dile getirmiş ve Hak erlerinin Hak yolunda vahdette buluştuğuna işaret etmiştir. O, gazelin makta beytinde Hak erlerinin sırrını anlattığını ifade etmiş ve bu sırları anlamayacak kişilere çok fazla anlatılmaması gerektiğini dile getirmiştir. Zira sırları anlama kabiliyeti olmayan kişiler söyleneni duymaz ve anlamaz.

ز حق دارد ولایت در دو عالم	که شرح آن ننگجد در زبانت
اگر چه شیرم اندر دام عشقم	ز چشم آهوان بی‌امانت
مرا تو هیکلای ای اسم اعظم	ز لطفم راه در ده اندر جهانت
نه‌ای از چشم من پنهان ازین پس	که چون خورشید و مه دیدم عیانت
بنه خوش بر لبانم آن لبان را	که دارد بوی حق کام و دهانت
نداری تو نشانی در دو عالم	چه سِرست این که می‌جویم نشانت
ببین مانند آدم فاش و روشن	که چون داری تو در جان آن
ولد بس کن مگو اسرار مردان	که کر می‌نشنود بانگ و فغانت ³²

İki dünyada da Hak'tan (öyle) veliliği vardır ki onu anlatmak diline sığmaz senin.

Gerçi aslanım; ama amansız ceylanlarının gözünden dolayı aşk tuzağındayım.

Ey ism-i a'zam! Sen benim suretimsin; lütfet, dünyanda bana da yol ver.

Bundan sonra benim gözümde gizli değilsin; çünkü güneş ve ay gibi açıkça gördüm seni.

Güzelce koy dudaklarımın üzerine o dudaklarını; çünkü senin damağında, senin ağzında Hakk'ın kokusu var.

İki âlemde senin bir nişanın yoksa, bu nasıl bir sırdır ki senin izini arıyorum?

Âdem gibi açıkça gör; çünkü onun ruhunda emanetin var senin.

Veled! Sus artık; erlerin sırlarını söyleme; çünkü sağır senin sesini, senin feryat figanını duymaz.³³

Sultan Veled bu gazelinde Şeyh Selâhaddîn'i Hak eri olarak tavsif etmiş ve onun zatında Hak erlerinin hallerini dile getirmiştir.

³¹ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 96.

³² Sultan Veled, *Divân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 493-494; Aynı müel., *Divân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 83-84.

³³ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 96.

Sultan Veled, 282 numaralı gazelinde Şeyh Selâhaddîn'in adını *Selâh-i Hakk u Dîn* şeklinde zikretmiş ve bu manzumede de Şeyh'ten övgüyle bahsetmiştir. Gazelin matla beytinde memduhuna bal ve şeker sözleriyle hitap etmiş ve onu dolunaya benzetmiştir. O, dolunay gibi gökyüzünden nur saçmaktadır. İlim ve hikmetin özüdür. Basiret kaynağıdır.

شهد و شکر شهد و شکر نور سمایی و قمر جان علمی و حکم کان صفایی و نظر³⁴

*Bal ve şeker, bal ve şeker! Gökyüzünün ışığı, dolunaysın, ilimlerin ve hikmetlerin canısın, sefa ve görüş madenisin.*³⁵

Sultan Veled bu gazelinde anlamı güçlendirmek için sık sık istiare ve teşbihe başvurmuştur. Şeyh'i denize, ezeli ay ve güneşe, melek ve meliğe benzetmiştir. O, dünyaya insan suretinde gelmiş ay, güneş ve melek gibidir. Ay ve güneş âleme nasıl nur saçıyorsa Şeyh'in zatı da ruhları amel nuruyla aydınlatmaktadır. Onun nurunu gören herkes, ışığı gören en küçük zerrelere havada uçuşması gibi Şeyh'in etrafında dönmektedir. O, bütün âlemin kendisine meylettığı bir Hak eridir.

بحر روانی به جهان چون مه و خور جلو مکنان هم ملکی هم ملکی آمده در نقش بشر
ای مه و خورشید ازل بخش به جان نور عمل تا که چو ذره همگان چرخ در آیند به سر
گرد خودت گردی و بس نیست ترا جذب ز کس لیک همه عالمیان سوی تو دارند سفر³⁶

Dünyada akıp giden denizsin; ay ve güneş gibi cilve yaparak insan suretinde gelmişsin; hem meleksin hem melik.

Ey ezel ayı ve güneşi! Ruha amel ışığı ver de herkes zerre gibi başla dönmeye başlasın.

*Kendi etrafında dönersin o kadar; sen kimseye meyletmez, kimseyi kendine çekmezsin; fakat bütün dünya sana doğru yolculuk eder.*³⁷

Sultan Veled gazelinde Şeyh Selâhaddîn hakkında övgü dolu sözler söylerken hem anlamı güçlendirmek hem de söylediklerinde samimiyetini göstermek üzere Allah'a yemin ederek onun vasıflarını anmıştır. Şeyh Selâhaddîn, eşsiz denizdir. Çok şerefli ve Sultan Veled, Şeyh'i hayat veren ab-ı hayata benzetmiş ve kendisini de o suyu arayan ciğeri yanık olarak vasfettiği. Böylece kendisinin Şeyh'in bağışlayacağı ilim ve marifete muhtaçlığını belirtmiştir. Ondaki kesbettiği sır ve marifetten dolayı insanlar Sultan Veled'e yönelmiştir. Şeyh'in varlığı ve nazarı, insanın bakır gibi vücudunu altına dönüştüren gizli bir iksirdir. Bu yönüyle o, insanların manevî tekamülüne yardımcı olmuştur. Sultan Veled kendisinin de Şeyh'in nazarına ihtiyacı olduğunu ifade etmiş ve ondan kendisine nazar etmesini talep etmiştir. Sultan Veled, şahsının da Hak eri olduğunu belirtmek için kendisini altın ve inciye benzetmiş ancak Şeyh'in karşısında tevazu gösterip onun yanında kadri kıymeti olmadığını ifade etmiştir.

³⁴ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 20; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 153.

³⁵ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 179.

³⁶ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 20; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 153.

³⁷ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 179.

بحر لطیفی به خدا سخت شریفی به خدا
 هستت اکسیر نهان بهر دوی دل و جان
 گرچه که زر و گهرم پیش تو خاک و حجرم
 هر نفسم از نفست ساز ز نو نوع دگر³⁸

Allah'a yemin olsun eşsiz denizsin, Allah'a yemin olsun çok şerefliyin; senin hayat suyundan dolayı çocuklar bu ciğeri susamışın etrafındalar.

Varlığın, kalbin ve ruhun devası için gizli bir iksirdir. Bir nazar et de benim bakır (vücutum) senin iksirinle altına dönüşsün.

*Gerçi altın ve inciylim; (ama) senin yanında toprağım, taşım; her an nefesinle yeniden başka çeşit yap beni.*³⁹

Sultan Veled'e göre insanlar Şeyh Selâhaddîn'e özlem duymaktadır. Ona vasıl olmayı bekleyenler gam denizine gark olmuş ve gönülleri sedefe dönüşmüştür. Ona kavuşmadan sedef gibi olan gönüller, Şeyh'in marifetinden ve sırlarından istifade etmek için sessizce beklemektedir. Çünkü onunla vuslat bulan gönül, inci gibi olacaktır.

بر لب دریای غمت جمله دلها چو صدف
 پر و دهان بسته خممش تا که شوند از تو گهر⁴⁰

*Senin gam denizinin kıyısında bütün gönüller sedef gibi dolu; fakat seninle inci olmaları için ağızları kapalı ve sessiz beklemekteler.*⁴¹

Sultan Veled'e göre ister Kıptî ister Sıbtî olsun her inançtan insan Şeyh Selâhaddîn'e hürmet etmekte ve onun sohbet halkasına katılmak istemektedir. Çünkü doğru yolu bulamayacak kadar kör olanlar dışında herkes Şeyh Selâhaddîn'e âşıktır. Âlemdeki bütün varlıklar, Allah'a hamd u sena ederek Şeyh'i anmaktadır ve ona sevgi beslemektedir.

گر قبطی گر سبطی آن توند ای معطی
 کیست که او نیست ترا عاشق اندر دو سرا
 دوزخ و هم دوزخیان حور و قصور و رضوان
 عاشق او اهل زمین مهر و مه و چرخ برین
 جمله ذرات جهان بی دهن و کام و زبان
 هر یک گوید که مرا یک ز غلامان بشمر
 لیک سوی منزل تو نیست کسیشان رهبر
 جمله ترا حمد کنان کای ز تو داد و داور
 حور و ملک دیو و پری خاک و هوا آب و شرر
 گشته مسیح چو ملک از دل و جان شام و سحر⁴²

İster Kıptî olsun ister Sıptî, ey veren, bağışlayan, (hepsi) senindir; her biri "Beni (de) kölelerinden biri say" derler.

Senin menziline gitmek için rehberlik edecek kimsesi olmayan dışında, iki dünyada sana âşık olmayacak kim vardır?

Cehennem ve cehennemlikler; huriler, köşkler ve cennet bahçeleri, hepsi, (Allah'a) hamd ederek "Bağışlayan da sensin, yargılayan da sensin" derler.

³⁸ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 20; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 153.

³⁹ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 179.

⁴⁰ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 20; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 153.

⁴¹ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 179.

⁴² Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 20; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 153-154.

Yeryüzü halkı, güneş, ay ve yüce gökyüzü, huri, melek, şeytan ve peri, toprak, hava, su ve ateş (hepsi) ona âşıktırlar.

*Dünyadaki bütün zerreler, ağızsız, damaksız ve dilsiz, melek gibi canıgönülden sabah, akşam (onu) tesbih ederler.*⁴³

Sultan Veled'in yukarıda aktarılan sözlerinden yaşadıkları dönemde Konya'da yaşayan bütün inançlardan insanların Şeyh Selâhaddîn'i sevip saygı gösterdikleri ve onun sohbetlerine dahil oldukları sonucu çıkarılabilecektir.

Sultan Veled gazelinde adını andığı beyitte Şeyh'i iki âlemde de seçilmiş şah sözleriyle övmüş ve ona yönelecekler tavsiyelerde bulunmuştur. Şeyh Selâhaddîn'i talep eden kişi, dünya sevgisini üzerinden atmalı ve dünyevî şeylerden uzak durmalıdır. Benliğinden arınmalıdır. Bu iki kötülükten kurtulan kişiye Şeyh Selâhaddîn, yüzlerce can bağışlayacaktır. Bu nedenle Şeyh'ten başkasına yüz dönmemeli ve sadece onu talep etmelidir.

چونکہ ورا می‌طلبی از خود و عالم بگذر	هست صلاح حق و دین در دو جهان شاه‌گزین
جز به وی ای پاک درون هیچ دل و جان مسپر	دل ز تو چون او ببرد با تو دو صد جان سپرد
بهر خدا از دل و جان جز رخ او را منگر ⁴⁴	دیدن او بخشد جان جان ملک نی حیوان

İki dünyada seçkin şah, Hakk'ın ve dinin Selâh'ı (Selâhaddîn)'dir; eğer onu arıyor ve istiyorsan, kendinden ve dünyadan vazgeç.

O, senin gönlünü alıp götürünce, sana iki yüz can verir. Ey temiz kalpli! Ondan başkasına asla gönül verme, ruhunu teslim etme.

*Onu görmek can bahşeder, (ne canı) melek canı, hayvan değil; Allah için, canıgönülden onun yüzünden başkasına bakma.*⁴⁵

Sultan Veled'in bu gazelin son beyitlerindeki ifadelerinden bu manzumenin Şeyh Selâhaddîn'in bir sohbet meclisinden önce söylediği sonucuna varılabilir. Çünkü gazelin bağlamına bakıldığında muhtemelen Şeyh'i aya benzetmiş ve zerrelerin göğe yükselmesi için ayın nur saçtığını ifade etmiştir. Daha sonra onun meclis kurup Hak şarabı sunduğunu söylemiştir. Sultan Veled, ayın ışığıyla zerrelerin göğe yükselmesi ifadesiyle ışık huzmesinde zerrelerin havada uçtuğu örneğini vermiştir. Böylece Şeyh'in sohbet meclislerinde sırları ifşa etmesiyle huzurda bulunanların maneviyatının yükseldiğini anlatmak istemiştir. Böyle bir meclis kurulduğundan dolayı sözü kısa kesmek gerekmektedir. Bu düşünceyle Sultan Veled, gazelinin tamamlamıştır.

تا که شود ذره ازو به ز دو صد اختر و خور	خیز سبک‌کان مه ما نور فشان شد ز سما
از کف آن ساقی هو بادۀ جان گیر و بخور	بزم نهاد از پگه او کرد روان باده چو جو
تا که رسی در صانع نیست جز اینت در خور ⁴⁶	بس کن ازین گفت ولد بنگر در صنع احد

⁴³ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 179-180.

⁴⁴ Sultan Veled, *Divân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluç, s. 21; Aynı müel., *Divân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 154.

⁴⁵ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 180.

⁴⁶ Sultan Veled, *Divân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluç, s. 21; Aynı müel., *Divân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 154.

Çabuk kalk; çünkü bizim ayımız, zerre yüzlerce yıldız ve güneşten daha üstün olsun diye, gökyüzünden ışık saçmaya başladı.

O, sabah erkenden meclis kurdu, ırmak gibi şarap akıttı; (haydi), o Tanrı sakisinin elinden can şarabını al ve iç.

Veled! Bu sözden vazgeç; Bir (Allah)'ın yarattığı şeylere bak da Yaratıcıya kavuş; (çünkü) bundan başkası layık değildir sana.⁴⁷

Sultan Veled, 363 numaralı gazelinin matla beytinde Şeyh Selâhaddîn'in ne yapsa yerinde olduğunu ve onun her yaptığının kendisine yakıştığını ifade etmiştir. Şah kelimesini kinayeli bir şekilde kullanan Sultan Veled, Şeyh'in saltanat iddia etmesini ve bütün sultanları kendisine tâbi kılmasını doğal karşılamıştır. Bu anlatımıyla Şeyh Selâhaddîn'i tek şeyh olarak görmüş ve onun diğer şeyhlerden üstün olduğunu vurgulamıştır.

دعوی سلطنت ار کرد مه ما رسدش بر سر جمله شهان گر نهد او پا رسدش⁴⁸

Bizim ayımız saltanat davası güderse, yaraşır ona; bütün şahların başına ayağını koyarsa, yaraşır ona.⁴⁹

Sultan Veled, gül, lale, servi, bahar ve meyve ifadelerini tenasüp içerisinde kullanarak Şeyh'i hem sevgiliye benzetmiş hem de sevgiliye nisbet edilen unsurlarla onu övmüştür. Baharın gelişyle ağaçların meyve vermesi gibi Şeyh'in vuslatıyla müritler, ondan ilim ve marifet kesbetmiştir. O, insanlara manevî haller bağışlamıştır.

گل و لاله خبری می‌دهد از رخسارش سرو اگر گوید ازان قامت و بالا رسدش
جمله از وصل بهارش به بر و با برگند گر گدای خودشان خواند عمداً رسدش⁵⁰

Gül ve lale onun yanağından haber veriyor. Eğer servi o boydan, o endamdan konuşursa, yaraşır ona.

Herkes onun vuslat baharı sayesinde meyveyle, ürünle doldu. Eğer onun dilencisi onları bilerek çağırırsa, yaraşır ona.⁵¹

Sultan Veled, ay ifadesini istiareli bir şekilde kullanmış ve Şeyh'i aya yani sevgiliye benzetmiştir. Sevgili gibi onun güzellikte benzeri yoktur. Onun meskeni, gökyüzündedir. Her iki âlemde de diridir. Sultan Veled lâ ve illâ ifadeleriyle kelime oyunu yapmıştır ve Şeyh Selâhaddîn'in Allah'tan başka her şeyi nefyettiğini ifade etmiştir. O, Lâ ilâhe illallah kalesine sığınmış ve orada benliğinden kurtulmuştur. İyi kötü her şey onda toplanmıştır. O, kemale ermiştir. Zaman kavramından uzaktır. Mesih gibi, canlara hayat bahşetmiştir. Ne yaparsa ona yakışır. Zira o, Hak'ta ifna olmuştur ve onun her yaptığı Hak'tandır.

چون به حسن مه من نیست درین روی زمین گر چو خورشید ورا چرخ بود جا رسدش

⁴⁷ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 180.

⁴⁸ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 292; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 201.

⁴⁹ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 232.

⁵⁰ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 292; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 201.

⁵¹ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 232.

گرد آن قلعه الا که درو خوبی اوست
چونکه بی او نبود زنده کسی در دو جهان
نیک و بد هرچه بدیدی و ندیدی همه اوست
همه را کسوت هستی چو بود از بر او
چون برون از شب و روزست و زدی و فردا
جان پذیرد ز قدومش حجر و آهن و چوب
گر ز لام و ز الف سازد لا لا رسدش
گر بگوید جز من نیست همانا رسدش
گر بگوید که منم کامل و تنها رسدش
گر بگوید که منم خالق اشیا رسدش
گر بگوید که ز دی بگذر و فردا رسدش
گر بگوید که منم جان مسیحا رسدش⁵²

Mademki yeryüzünde benim ayımın güzelliğinde (başka bir güzel) yoktur, eğer onun yeri güneş gibi gökyüzü olursa, yaraşır ona.

İçinde kendi güzelliğinin olduğu illâ kalesinin etrafında lam ve eliften lâ lâ (hayır, hayır!) yaparsa, yaraşır ona.

İki dünyada onun gibi diri bir kimse olmadığına göre, eğer benden başka benzer (bir kimse) yoktur derse, yaraşır ona.

İyi veya kötü gördüğün veya görmediğin herkes odur. Eğer kâmil ve tek (olan) benim derse, yaraşır ona.

Herkesin varlık kisvesi onun katından olduğu için, eğer eşyayı yaratan benim derse, yaraşır ona.

Geceden ve gündüzden, dünden ve yarından münezzeh olduğuna göre, dünden de yarından da vazgeç derse, yaraşır ona.

Onun gelişyle taş, demir ve odun can bulur; eğer Mesih'in canı benim derse, yaraşır ona.⁵³

Sultan Veled, gazelinin makta beytinde Şeyh Selâhaddîn'in adını *Selâh-i Hakk u Dîn* şeklinde anmış ve onun benzeri bir âlimin dünyada olmadığını ifade etmiştir. Böyle bir bilginin ayağının tozu göze sürme yapılırsa ona layıktır.

چون صلاح حق و دین نیست ولد دانایی خاکش ار سرمه کند دیده بینا رسدش⁵⁴

Veled! Mademki Hakk'ın ve dinin Salah'ı (Selâhaddîn) gibi bir bilge yoktur, o zaman aydın kişi toprağını gözüne sürme yaparsa, yaraşır ona.⁵⁵

Sultan Veled, 793 numaralı gazelinde Şeyh Selâhaddîn'i överken sevgilinin güzellik unsurlarından istifade etmiş ve onu maşuka benzetmiştir. Bu gazelinin sonlarında Mevlânâ'nın adını anarak Şeyh'i seçtiğinden bahsetmiş ve onun şeyhlik postuna oturmasına işaret etmiştir. Bu gazelin genelinde sevgilinin güzellikleri vafedilmiştir. Sevgilinin güzel yüzüne ve boyuna posuna duyulan aşktan dolayı herkes divane olmuştur. Aşk ateşi herkesin bedenini sarıp kuşatmıştır. Bundan dolayı kimsede şuur kalmamıştır.

⁵² Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 292; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 201.

⁵³ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 232.

⁵⁴ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 292; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 201.

⁵⁵ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 232.

زان چهره خوب و قد عالی دیوانه شدیم و لا ابالی
شد بالش ما جنون و سودا وز آتش بستر و نهالی
شد خانه تن ز عشق او پر وز هوش و خرد تمام خالی⁵⁶

O güzel yüzünden ve muhteşem boyundan deliye döndük, laubali olduk.

Bizim yastığımız delilik ve sevda oldu; yatağımız ve döşeğimiz (ise) ateş oldu.

Beden hanesi onun aşkıyla doldu; akıl ve şuurdan tamamen boşaldı.⁵⁷

Sultan Veled bu gazelinde kendisinin benliğini düşünen bir rint olarak görülmemesini istemiş ve yarının gamını taşımadığını ifade etmiştir. O, sevgilinin kapısındaki halka ya da halısındaki nakış gibi sürekli sevgilinin yanındadır. Çünkü sevgilinin karşısında kendisinden geriye bir şey kalmamıştır. Âşığın yaptığı her şey, ister haram olsun ister helal mübahdır. Sultan Veled, âşık olmayan kişiyi bakıra, aşka gark olanı ise altına benzetmiştir. Böylece Hak âşığının manen yüceliğini vurgulamıştır.

آن رند نیم که ترسم از سر تهدید مده مرا به والی
ندیشم ای صنم ز فردا چون با تو مرا خوشست حالی
چفسیده برین دم چو حلقه زینجا نروم چو نقش قالی
از من چو نماند هیچ باقی در عشق مرا مخوان محالی
این صورت ما کتاب عشقست بر خوان تو ازو فقیه تالی
جز باده عشق ما نداریم از ما مطلب متاع مالی
مردار و حرام پیش عاشق هم پاک شوند و هم حلالی
هر ناقص همچو مس درین عشق ز اکسیر شود زر کمالی⁵⁸

Baştan korkacak rint değilim ben; vali ile tehdit etme beni.

Ey güzel! Yarını düşünmem; çünkü seninle hoştur şu anım benim.

Halka gibi bu kapıya yapışmışım; buradan gitmem halı nakışı gibi.

Çünkü benden geride hiçbir şey kalmadı; bana aşka muhalsin deme.

Bizim bu suretimiz aşk kitabıdır; sen ondan oku (ey) okuyan fakih.

Bizim aşk şarabından başka bir şeyimiz yoktur; bizden mal mülk isteme.

Murdar ve haram, âşığın yanında hem temizdir hem de helâldir.

Bu aşka bakır gibi olan her eksik (kişi), iksirle tam (ayar) altın olur.⁵⁹

Sultan Veled, yukarıda aktarılan beyitlerinden sonra sözü Şeyh Selâhaddîn'e getirmiş ve onu neden kendisine rehber seçtiğini açıklamış ve asıl maksadının Şeyh'e ulaşmak

⁵⁶ Sultan Veled, *Divân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 461-462; Aynı müel., *Divân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 444.

⁵⁷ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 502.

⁵⁸ Sultan Veled, *Divân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 462; Aynı müel., *Divân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 444.

⁵⁹ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 502.

olduğunu dile getirmiştir. Mevlânâ'nın onu seçmesinden dolayı Sultan Veled'in kendisi de Şeyh Selâhaddîn'e yönelmiştir. Onun ayağının toprağını öpeceğini ifade ederek Şeyh Selâhaddîn'e duyduğu saygı ve hürmeti gözler önüne sermiştir. Sultan Veled'in aşağıda nakledilecek beyitlerinden bu manzumenin Şeyh'in halifelığının ardından söylendiği ve onun babasının ardından Şeyh'in halifelğine tâbi olduğu anlaşılmaktadır. Keza gazelin genelinde işlenen aşk ve sevgili teması, kinayeli olarak Şeyh'e duyulan sevginin dışa vurulması olarak tasavvur edilebilecektir. Aynı şekilde sürekli maşukun yanında olduğunu belirten şair, Şeyh'e olan bağlılığını vurgulamıştır.

بگزید ولد صلاح دین را چون زوست مراد در مآلی
می‌بوسد خاک پای او را زانکه اوست گزیده جلالی⁶⁰

Veled, dinin Selah'ı (Selâhaddîn'i) seçti; çünkü sonunda onunla olmaktır muradı.

*Onun ayağının toprağını öper; çünkü odur Celâl'in seçtiği.*⁶¹

Sultan Veled, 801 numaralı gazelinde *Hakk'ın Selâh'ı* dediği Şeyh Selâhaddîn'i hem övmüş hem de ona dua etmiştir. Gazelin ilk beyitlerinde Hakk'a niyazda bulunan şair, onsuz bir hayat, mutluluk ve herhangi bir ikbalinin olmaması yönünde dua etmiştir. Daha sonra Allah'a yakarıştaki bulunan Sultan Veled, kendisine onun ayrılığını göstermemesini dilemiştir. Allah'tan ona ebedî hayat niyaz eden şair, kendisi gitse dahi Şeyh'in bu âlemde kalmasını talep etmiştir. Çünkü bu müritler için gereklidir. Âşıkların dermanı, bizatihi Şeyh'in kendisidir.

مبادا بی‌تو ما را زندگانی مبادا بی‌تو ما را شادمانی
مبادا بی‌جمالت هیچ دولت مبادا بی‌وجودت کامرانی
به من منما فراقش را خدایا بده او را حیات جاودانی
اگر خود من نمانم تا نمانم ترا خواهم که در عالم بمانی
شها بر بندگانت یک نظر کن ز روی رحم و لطف و مهربانی
برای ما ز یزدان خواه خود را که تو درمان درد عاشقانی⁶²

Sensiz bizim hayatımız olmasın. Sensiz bizim mutluluğumuz olmasın.

Senin cemâlin olmadan hiçbir devlet olmasın; senin bedeninin olmadan mutluluk olmasın.

Ey Allah'ım! Onun ayrılığını gösterme bana; ebedî hayatı ver ona.

Eğer ben kalmayacaksam, kalmayayım; dünyada senin kalmanı isterim.

Geceleri kullarına merhametle, lütufla ve şefkatle bir bak.

*Bizim için Tanrı'dan kendini iste; çünkü âşıkların derdinin dermanı sensin.*⁶³

⁶⁰ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 462; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 444.

⁶¹ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 502.

⁶² Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 544; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 448.

⁶³ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 506.

Sultan Veled, ey can şeklinde hitap ettiği Şeyh'i Hak sakisi olarak vasfetmiş ve ondan âşıkları mest etmesini istemiştir. Çünkü o, âşıklara mana incileri saçmaktadır. Onun sayesinde yer ve gökteki her şey diridir. Sultan Veled, mana göğünün güneşi şeklinde övdüğü Şeyh'i, dünyanın güneşin etrafında dönmesi olayı ile sembolize etmiştir. Dünyanın güneşin etrafında çark etmesi gibi âşıklar da onun etrafında dönmektedir.

همیگردان قدح های نهانی	میان مجلس عشاق ای جان
دو صد گوهر بر آور ارمغانی	به هر باری که در دریا در آبی
که تو جان زمین و آسمانی	زمین و آسمان را تازه می‌دار
ایا خورشید افلاک معانی ⁶⁴	همه ذرات عالم از تو رقصان

Ey can! Âşıklarının meclisinde (durma), sürekli döndür gizli kadehleri;

Denize her girdiğinde, armağan olarak iki yüz inci çıkar;

Yeri ve göğü taze tut; çünkü sen yerin ve göğün cansın.

Ey mana göğünün güneşi! Âlemdeki bütün zerreler senden dolayı döner, dolaşır.⁶⁵

Sultan Veled, gazelin sonlarında Şeyh'in adını *Selâhu'l-hak/Hakk'ın Selâh'ı* şeklinde ve teşbih içerisinde zikretmiştir. Şair kendisini dikene, Şeyh'i gül bahçesine benzetmiştir. Nazar imajına vurgu yapan Sultan Veled, Şeyh'in nazarının müridi halden hale sokacağını ifade etmiştir. Bu münasebetle Şeyh'ten kendisine nazar etmesini istemiştir. Böylece nazarın tesiriyle dikenken güle dönüşecektir. Şeyh'in müridini halden hale sokmaya gücü yetmektedir. Zira Allah onun yardımcısıdır ve Hakk'ın inayetiyle Şeyh, her şeyi yapabilecektir. Sultan Veled bu görüşünü desteklemek için mübalağa yoluna gitmiş ve Şeyh'in Hakk'ın taktiriyle yeryüzü ile gökyüzünü ters çevirebileceğini belirtmiştir.

ولد گر چه سراسر خار آمد	صلاح الحق تو کلی گلستانی
فکن بر خار باری آن نظر را	که تا کل گل شوم چون می‌توانی
چو هستی قادر مطلق ز یزدان	زمینی را بگردان آسمانی ⁶⁶

Gerçi hepten diken oldu Veled; ama Hakk'ın Selâh'ı (Selâhaddîn), sen büsbütün gül bahçesisin.

Bari dikene bir nazar et de tamamen gül olayım; çünkü muktedirsin sen;

Çünkü sen, Tanrı'nın yardımıyla her şeye güç yetirirsin; yeryüzünü gökyüzüne çevir.⁶⁷

Sultan Veled, nasihat konulu 20 numaralı gazelinde *Selâh-i Hakk u Dîn* ifadeleriyle Şeyh Selâhaddîn'in adını anmış ve onu övmüştür. Bu manzumede Sultan Veled, Şeyh Selâhaddîn'e yönelmenin gerekliliğinden bahsetmiştir. Çünkü o, şeyhlerin önderidir. İnsanlara her iki âlemde de yardım etmektedir. Dostlarına cömertlik gösterip onlara sırlar

⁶⁴ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 544; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 448.

⁶⁵ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 506.

⁶⁶ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 544; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 448.

⁶⁷ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 506.

işşa etmekte ve sınırsız bağışta bulunmaktadır. Sultan Veled kendisinin de Şeyh Selâhaddîn'in manevî kişiliğinden istifade ettiğini belirtmiştir. Onun bağışından gönlü zenginleşmiştir ve bir şah gibi manevî makam ve mansıp sahibi olmuştur.

خاصه صلاح حق و دين آن سر شيخان گزين
گشت ترا يار و معين دایم در هر دو سرا
خوان کرم گسترد او داد می از جام و کدو
زیر درخت و لب جو جمع به یاران صفا
هست عطایش چو دهد دایم بی حد و عدد
شاه و غنیام می دان چونکه مرا زوست عطا⁶⁸

Özellikle Hakk'ın ve dinin Selâh'ını (Selâhaddîn'i), o şeyhler önderini seç; sana yâr ve yardımcı olur her iki dünyada sürekli.

Cömertlik sofrasını serer o; kadehten ve testiden şarap verir o, ağaç altında ve ırmak kenarında sefa dostlarıyla birlikte.

Verdi mi, onun bağışı her zaman sayısız ve sınırsız olur. (Ben) şahım ve zenginim, bil; çünkü ondandır benim bağışım.⁶⁹

Sultan Veled, gazelinin sonunda herkesin kendisine yönelmesi açısından Şeyh Selâhaddîn'i şeyhlerin Kabe'si ve dostların kiblesine benzetmiştir. O önder olunca Hakk'ın nurundan fakir kullar nasiplenmiştir. Sultan Veled bu sözleriyle Şeyh Selâhaddîn'in tarikatın başına geçmesine işaret etmiş olmalıdır. Muhtemelen bu manzumeyi Mevlânâ'nın Şeyh'i halife ilan etmesinden sonra söylemiştir. Zira o önder olunca tarikata mensup olanlar, onun manevî hazinesinden istifade etmiş ve gönülleri zenginleşmiştir. Nitekim Sultan Veled, gazelin makta beytinde Şeyh'in yüzünü gördüğünü ve onu sevdiğini ifade etmiştir. Bu ifadelerden de Sultan Veled'in Şeyh'in halifelikinden memnuniyet duyduğu ve ona muhabbet beslediği anlaşılmaktadır. Sultan Veled sözlerinin devamında Şeyh'i daima duayla anacağını söylemiştir.

کعبه شيخان چو شد او قبله یاران چو شد او
قوت افزود یقین در فقرا نور خدا
دید ولد روی ورا گشت محب خوی ورا
خواهد کردن پس ازین یادش هر دم به دعا⁷⁰

O şeyhlerin Kâbe'si olunca, o dostların kiblesi olunca, Tanrı nuru fakirlerin gücünü (ve kuvvetini) artırdı.

Veled onun yüzünü gördü, onun huyunu sevdi; bundan sonra her an dua ile anacaktır onu.⁷¹

Sultan Veled, 690 numaralı gazelinin makta beytinde Şeyh'in adını *Selâh-i Hakk u Dîn* şeklinde zikretmiştir. Bu beyitte o, Şeyh ile arasındaki akrabalık bağından söz etmiştir. Şeyh'in kendisinin babası ve canı, kendisinin de onun evladı olduğundan bahsetmiştir. Bu ifadeleriyle şair, Şeyh Selâhaddîn'in kayınpederi olduğunu vurgulamıştır.

هست صلاح حق و دين والد و هم جان ولد
چونکه پدر آمد او می کن با او پسری⁷²

⁶⁸ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluç, s. 13; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 10-11.

⁶⁹ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 15.

⁷⁰ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluç, s. 13; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 11.

⁷¹ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 15.

*Hakk'ın ve dinin Salah'ı (Selâhaddîn), Veled'in babası ve de canıdır. (Veled!) Mademki o baban oldu; öyleyse evlat ol ona.*⁷³

Sultan Veled, 743 numaralı manzumede din büyüklerinden bahsederken Şeyh Selâhaddîn ve Çelebî Hüsâmeddîn'in adını birlikte anmıştır. Sultan Veled bu beyitte, onların din yolunda ilerlediklerini, Hak yolunda önderlik ettiklerini ve Hak sarhoşu olduklarını ifade etmiştir.

صلاح‌الدین حسام‌الدین چو ره بردند اندر دین شدند از جان به حق رهبر چه شیرینست بیخویشی⁷⁴

*Selâhaddîn ve Hüsâmeddîn dinde yol aldıkları için, canla Hakk'a (giden yolda) rehber oldular; ne tatlıdır bihuş olmak.*⁷⁵

Sultan Veled, Hak âşklarını andığı 676 numaralı gazelinde Seyyid Burhâneddîn ve Mevlânâ'nın ardından Şems-i Tebrîzî, Şeyh Selâhaddîn ve Çelebî Hüsâmeddîn'in adını bir arada zikretmiş ve onları örnek göstermiştir. Her üçünün de Hak şarabıyla Hakk'ın sarhoşu olduklarını ifade etmiştir.

حسام‌الدین صلاح‌الدین شه احرار شمس‌الدین همی‌نوشتند در حضرت می‌قدسی ز میخانه⁷⁶

*Hüsâmeddîn, Selâhaddîn, hürlerin şahı Şemseddin, mecliste meyhanenin kutsal şarabından içiyorlar.*⁷⁷

Sonuç

Sultan Veled, divanında hem muasır Türkiye Selçukluları devlet adamları ve dönemin mühim şahsiyetlerine hem de Mevlevî tarikatının ileri gelenlerine şiirler söylemiştir. Bu manzumelerin büyük kısmı methiye bir kısmı da mersiye muhtevalıdır. Onun methiyeleri kendi devrinden iki asır önceki Fars şiirinde olduğu gibi şairlerin gündelik ihtiyaçlarını gidermek için nazmettikleri dünyevî arzu ve istekleri içeren şiirler değildir. Övgü şiirlerinin birçoğu tasavvufî motifler taşımaktadır. Sultan Veled, devlet adamlarından talepte bulunduğu manzumelerinde tarikat için isteklerini dile getirmiş veya tarikata katkılarında dolayı övdüğü kişilere teşekkür etmiştir. Bu çalışmanın konusu Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûb'a söylediği şiirlerin de bu çizgide olduğu ve bu methiyelerde memdühünün manevî yönünün övüldüğü görülmektedir.

Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûb, Mevlevî tarikatının ilk halifesidir. Mevlânâ, Şeyh Selâhaddîn'i halife tayin ettikten sonra müritlerinden ve oğlu Sultan Veled'ten Şeyh'in halifelğine tâbi olmalarını istemiştir. Sultan Veled, bu hususa divanında işaret etmiş ve babasının onu seçtiğinden dolayı kendisinin de Şeyh'e yöneldiğini söylemiştir. Şeyh'e karşı tevazu göstermekten sakınmayan Sultan Veled, ona tâbi olmadan önce Hak eri olduğunu ancak onunla bilgi ve marifetini arttırdığını ifade etmiştir. Böylece Sultan Veled,

⁷² Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 46; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 387.

⁷³ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 439.

⁷⁴ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 238; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 418.

⁷⁵ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 473.

⁷⁶ Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, s. 230; Aynı müel., *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. A. Rabbânî, s. 380.

⁷⁷ Sultan Veled, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, s. 431.

İbtidânâme mesnevîsinde Şeyh Selâhaddîn'in halifelîğinden ve ona mürit oluşundan bahsettiği gibi divanında da Şeyh Selâhaddîn ile aralarındaki şeyh-mürît ilişkisine değinmiştir. Ayrıca divanda iki beyitte Şeyh Selâhaddîn'in adını diğer Mevlevî büyükleriyle birlikte zikretmiştir. Bu beyitlerden birinde Şems-i Tebrîzî'den sonra Şeyh'in geldiğini ifade etmiştir ve tarikattaki silsileyi belirtmiştir. Mevlevîlik tarihi açısından önemi haiz bu bilgi, Sultan Veled'in eserlerinin Mevlevîlik açısından ehemmiyetini ortaya koymaktadır.

Sultan Veled, Şeyh Selâhaddîn'in vefatından dolayı bir mersiye nazmetmiş ve üzüntüsünü dile getirmiştir. Bu şiirinde o, Şeyh'in yokluğunda yalnız kaldığından ve o olmadan ne yapacağını bilemediğinden söz etmiştir. Onun vefatından dolayı sadece kendisi değil herkes üzülmüştür. Bu kasidenin dışında gazellerinde de Sultan Veled, Şeyh'in vefatına işaret etmiştir. Bu şiirlerin birinde Şeyh'in beden hanesinden kurtulup ebedî aleme göç ettiğini söylemiştir.

Sultan Veled, Şeyh Selâhaddîn'e daima hürmet etmiş ve saygı göstermiştir. Bu bağlamda divanında Şeyh Selâhaddîn'den bahsettiği manzumelerde Şeyh'e olan muhabbetini dile getirmiş ve beyitlerinde ona duyduğu sevgiyi anlatmıştır. Aynı şekilde Şeyh Selâhaddîn'in de kendisine sevgi beslediğini ifade etmiştir. Böylece Sultan Veled eserinde, Şeyh Selâhaddîn ile arasındaki samimiyeti göstermiştir. Sultan Veled'in Şeyh'e olan bağlılığında Mevlânâ ile Şeyh arasındaki yakınlığın şüphesiz tesiri vardır. Ancak Şeyh ile aralarındaki akrabalık ilişkisi de ona ihtimam göstermesinde etkilidir. Şeyh Selâhaddîn'in kızıyla evli olan Sultan Veled, Şeyh ile arasındaki bu akrabalık ilişkisine divanında yer vermiştir. Eserinde Şeyh'in kendisinin babası olduğunu ve ona evlat olduğunu dile getirmiştir.

Sultan Veled Divanı'ndaki bir manzumeden Şeyh Selâhaddîn'in Konya'da bütün inançtan insanların saygısını kazandığı anlaşılmaktadır. Ona göre ister Kıptî olsun ister Sıptî herkes Şeyh'e hizmet etme arzusundadır ve ona meyletmiştir.

Sultan Veled, divanında birçok manzumede Şeyh'in adını farklı terkipler içerisinde zikretmiş ve ondan övgüyle bahsetmiştir. Şiirlerinde ona dua etmiş ve başlarından eksik olmaması yönünde Allah'a niyazda bulunmuştur. Sultan Veled methiyelerinde, istiare ve teşbih yoluyla sevgilinin güzellik unsurlarını anarak Şeyh'ten sitayişle söz etmiştir. Övgü şiirlerinde Şeyh'in ruhanî kişiliğini ve sırlara vukufiyetini ön plana çıkarmıştır. Sultan Veled'e göre Şeyh Selâhaddîn, iki âlemde de Hakk'ın velileri arasındadır. Bütün şeyhlerin önderidir. Ruhlara nur bağışlamıştır. Onun dünyada eşi benzeri yoktur. Hallerini tarif etmek mümkün değildir. Sırlarını, kalp gözü açık olan ya da özünde cevher olan anlayabilmiştir. Herkes onun manevî kişiliğine muhtaçtır ve Şeyh'i anlayan herkes ona yönelmiştir.

Sultan Veled, şiirlerinde muhataplarına Şeyh'e yönelmelerini ve onun kıymetini bilmelerini tavsiye etmiştir. Şeyh'in huzurunda bulunacak kişilere dünyevî unsurlardan arınmalarını önermiştir. Böylece Sultan Veled, onlara Şeyh'in sırlarından ve marifetinden faydalanmanın yolunu göstermiştir.

Kaynakça

Celâleddîn-i Humâî, “Velednâme’ye Göre Mevlânâ’nın Ailesinin ve Dostlarının Hayat Hikâyeleri”, trc. Adnan Karaismailoğlu, *Mevlânâ Araştırmaları-1-*, Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 9-28.

Ceyhan, Semih, “Selâhaddîn-i Zerkûb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 340-341.

Değirmençay, Veyis, “Sultan Veled’in Edebî Kişiliği ve Eserleri (I)”, *Mevlânâ Araştırmaları-1-*, Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 69-83.

-----, “Sultan Veled’in Hayatı, Düşüncesi ve Görüşleri (II)”, *Mevlânâ Araştırmaları-1-*, Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 84-95.

-----, “Sultan Veled”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.XXXVII, İstanbul, 2009, s. 521-522.

-----, *Sultan Veled ve Rebabnâme*, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum, 1996.

Ferîdûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler Risâle*, trc. Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1977.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, nşr. Tevfik Subhânî, Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî, Tahran, 1371hş.

-----, *Mektuplar*, trc. Abdülbâki Gölpınarlı, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1963.

Özmen, Ahmet, *Sultan Veled: Hayatı ve Eserleri*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

-----, *Sultan Veled Divanı’nın Tahlili*, Kırıkkale Üniversitesi-Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Ritter, Helmuth, “Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Çevresi”, *Mevlânâ Araştırmaları-1-*, trc. Rüstem Orhan, Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 29-57.

Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, nşr. F. Nâfiz Uzluk, Farsça Metni Hazırlayan: Kilisli Muallim Rifât, Takrîz: Veled Çelebi (İzbudak), Uzluk Basımevi, Ankara, 1941.

-----, *Dîvân-ı Sultan Veled/Piser-i Mevlânâ Celâleddîn-i Belhî-i Rûmî-i Sâhib-i Mesnevî Şâmil-i Gazeliyyât, Kasâid, Kit’ât, Terkîbât, Eş’âr-i Turkî, Eş’âr-i Arabî, Musammât, Rubâiyyât, bâ-mukaddime-i Saîd-i Nefisî, Kitâb-furûş-i Rûdekî*, Tahran, 1338hş./1959m.

-----, *İbtidânâme*, nşr. Muhammed Alî Muvahhid-Alî Rızâ Haydarî, Şirket-i Sihâmî-i İntişârât-i Hârezmî, Tahran, 1389hş.

-----, *İbtidâ-nâme*, trc. Abdülbaki Gölpınarlı, Konya, 2001.

-----, *Sultan Veled Divanı*, trc. Veyis Değirmençay, Demavend Yayınları, İstanbul, 2016.

-----, *Velednâme Mesnevî-i Veledî*, nşr. C. Humâî, Kitâbfurûşî-i Çâphâne-i İkbâl, Tahran, 1316 hş.

Can, Şefik, *Mevlânâ Hayatı, Şahsiyeti ve Fikirleri*, 7. Bs., Ötüken Neşriyat, Ankara, İstanbul, 2009.

Şemseddîn Ahmed Eflakî, *Menâkibu'l-ârifîn I-II*, nşr. Tahsin Yazıcı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1976, 1980.

----- Eflakî, *Ariflerin Menkıbeleri*, trc. Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2006.

Yazıcı, Tahsin, “Sultan Veled”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul, 1979, s. 28-32.